

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1888. Första Kammaren. N:o 39.

Måndagen den 7 Maj, f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollet för den 30 sistl. april.

Anmäldes och bordlades:

bevillningsutskottets betänkande n:o 17, i anledning af väckta motioner om upphäfvande af gällande förordning angående Sveriges och Norges ömsesidiga handels- och sjöfartsförhållanden; samt

Första Kammarens tillfälliga utskotts utlåtande n:o 21, i anledning af väckt förslag om skrifvelse till Kongl. Maj:t rörande förbud mot import och tillverkning af margarin eller konstsmör m. m.

Upplästes och godkändes statsutskottets förslag till Riksdagens skrifvelser till Konungen:

N:o 49, i anledning af inom Riksdagen väckta förslag om upplåtelse af odlingslägenheter å kronoparkerna i Norrland;

N:o 50, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående afsöndring af jord från indragna militiebostället $\frac{1}{8}$ mantal Kärda Klockaregård n:o 3 i Jönköpings län;

N:o 51, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående afsöndring af jord från indragna militiebostället Brunna i Torstuna socken af Vestmanlands län;

N:o 52, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående afsöndring af jord från indragna militiebostället Ljung i Göteborgs och Bohus län;

N:o 53, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående byte af mark emellan Carlbergs kungsgård och Stockholms stad; samt

N:o 54, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition i fråga om beredande af tryggad besittningsrätt åt innehafvare af vissa å kronans utarrenderade egendomar befintliga lägenheter.

Anställes jemlikt 65 § riksdagsordningen omröstning öfver följande, af statsutskottet i dess memorial n:o 59 föreslagna och af båda kamrarne godkända voteringsproposition:

Den, som vill, att i aflöningsstaten för den vid folkskolelärares pensionsinrättning, folkskolelärares enke- och pupillkassa samt lärarnes vid elementarläroverken enke- och pupillkassa anställda personal anslaget till extra biträden, renskrifning, ved, ljus, städning, skrifmaterialier m. m., i enlighet med Kongl. Maj:ts förslag, uppföres med ett belopp af 3,800 kronor, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har Riksdagen beslutat, att anslaget till extra biträden, renskrifning, ved, ljus, städning, skrifmaterialier m. m. skall i ifrågavarande stat uppföras med ett belopp af 3,000 kronor.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 72;
Nej — 25.

Sedan protokoll öfver omröstningen blifvit uppsatt, justerad och afsänt till Andra Kammaren, ankom derifrån ett protokollutdrag, n:o 246, som upplästes och hvaraf inhemtades, att omröstningen derstädes utfallit med 70 ja och 129 nej, samt att båda kamrarnes sammanräknade röster befunnits utgöra 142 ja och 154 nej, hvadan beslut i frågan blifvit af Riksdagen fattadt i öfverensstämmelse med nejpropositionen.

Föredrogos, men bordlades ånyo, på flere ledamöters begäran, bevillningsutskottets den 5 i denna månad bordlagda betänkande n:o 16 äfvensom Första Kammarens tillfälliga utskotts samma dag bordlagda utlåtande n:o 19 och betänkande n:o 20.

Föredrogos å nyo och bifillos statsutskottets den 2 och 3 i denna månad bordlagda utlåtande och memorial:

N:o 6 a, i anledning af Kongl. Maj:ts i statsverkspropositionen under femte hufvudtiteln gjorda framställning angående derunder uppförda förslagsanslaget till lindring i rustnings- och roteringsbesvär; och

N:o 7 a, angående sättet för anvisande af ett anslagsbelopp för tillsynen öfver statens jernvägsbyggnader.

Föredrogs å nyo och företogs punktvis till afgörande statsutskottets den 2 och 3 innevarande maj bordlagda utlåtande n:o 8 a, med anledning af åtskilliga förslag angående de kongl. teatrarne.

Mom. a).

*Ombyggnad
af stora
teaterns hus.*

Herr vice talmannen: Vid behandlingen af teaterfrågan inom statsutskottet, har jag utgått från två grundsatser, den ena att Riksdagen icke borde undandraga sig att lemna bidrag till uppehållande af teaterverksamheten vid de kongl. teatrarne, och den andra, att denna verksamhet icke borde fortfarande faktiskt utöfvas för statsverkets räkning, såsom förhållandet varit sedan år 1881. Skälen till den senare af dessa två åsigtter äro för kammaren alltför väl kända för att jag här skulle behöfva vidlyftigt utreda dem. Två särskilda gånger har Riksdagen nödgats lemna betydliga tillskott för att betäcka brister i de kongl. teaternas budget och vid denna riksdag har också framstälts begäran om bidrag till ganska betydliga belopp för samma ändamål. Detta är ett förhållande, som enligt min tanke icke kan få fortfara. Det var därför med ganska stor tillfredsställelse jag helsade den senare af de båda propositioner, Kongl. Maj:t i teaterfrågan afgifvit. Ty så mycket förefaller mig gifvet, att båda de syften, som jag eftersträfvat, icke kunna vinnas på annat sätt, än att en annan juridisk person än statsverket öfvertager ansvaret för teaterverksamheten, helst ett privat konsortium. Men å andra sidan är väl också klart, att något sådant icke gerna kan åstadkommas, så länge stora teatern befinner sig i fallfärdigt skick. Det lär väl vara två oeftergiftiga vilkor för att ett sådant konsortium skall kunna bildas och gå i land med sitt företag: det ena att teaterhuset blifver färdigt och icke behöfver oupphörliga reparationer, och det andra att eldfaran, som visserligen redan minskats, ytterligare minskas och i möjligaste mån förebygges. Dertill fordras vidare, att detta konsortium icke måste öfvertaga ansvaret för den stora och talrika personal, som, måhända obehöflig för sjelfva teaterverksamheten, dock till följd af teaterns ställning såsom hofteater och sedan den blifvit en statsinstitution der anstälts.

Under sådana förhållanden har jag trott, att den kongl. proposition, som senast afgafs, erbjöd en utväg för Riksdagen att komma

*Ombyggnad
af stora
teaterns hus.
(Forts.)*

ifrån denna fråga och på samma gång bevara teaterverksamheten. Den kongl. propositionen ådagalägger nemligen, att efter ombyggnaden skulle ett belopp af ungefär 100,000 kronor kunna påräknas i hyror af lokalerna i teaterhuset, hvilken summa, med mer än 60,000 kronor öfverstiger hvad som nu kan påräknas. Här har sålunda tillkommit ett högst betydligt belopp, hvilket med en utgift på en gång kan åstadkommas, och detta sammanräknadt med de bidrag från Kongl. Maj:ts hofhållning, hvilka fortfarande torde kunna påräknas, kan anses vara ett tillräckligt understöd för det konsortium, som kunde öfvertaga teatrarne.

Om jag således i det hela sympatiserat med det kongl. ombyggnadsförslaget, har jag måst i två afseenden skilja mig derifrån.

Det första och för mig viktigaste var, att detta förslag gick ut på att ombyggnaden skulle blifva verkställd genast och utan att någon förändring i afseende på ansvaret för teaterverksamheten först inträffade. Jag har ej kunnat gå in härpå. För mig har det varit hufvudsaken, att genom en så omfattande och för framtiden beräknad åtgärd som en ombyggnad, teaterverksamheten skulle i afseende på det ekonomiska ansvaret derför fullständigt afskiljas från statsverket och, då jag ansett mig kunna tillstyrka det kongl. förslaget, har detta sålunda skett med det uttryckliga vilkor, att medlen icke skulle få användas förr än det ändamål jag satte främst, afskiljandet från statsverket, vore betryggadt. Det är ju alldeles gifvet, att om 765,000 kronor nedläggas på teaterhusets ombyggnad, men man icke erhåller trygghet för att der erhålla någon scenisk verksamhet, man skulle, sedan ombyggnaden verkstälts, stå inför två alternativ, det ena att låta teaterverksamheten fortgå för statens räkning, hvilket jag icke i någon händelse vill tillstyrka, och det andra, att för statens räkning uthyra i teaterbyggnaden varande källarlokal, butiker, o. s. v., men lemna teaterhuset obegagnadt för dess egentliga ändamål, hvilken utväg måhända skulle i ekonomiskt hänseende, låta höra sig, huru orimligt det än vore att låta staten derför betala 765,000 kronor.

Jag har således i min reservation, i hvilken åtskilliga af utskottets ledamöter från denna kammare instämt och som utgjorde den andra utgiftsafdelningens förslag, upptagit bifall till Kongl. Maj:ts förslag, men med det vilkor att utgiften icke finge ega rum, förr än teaterverksamhetens fortfarande vore betryggadt utan att statsverket blefve derför i vidare mån betungadt.

Det är äfven i ett annat afseende, som afdelningens ledamöter från Första Kammaren skilde sig från den kongl. propositionen, nemligen med hänsyn till sättet hvarpå medlen skulle utgå. Kongl. Maj:t har föreslagit att det skulle ske genom lån, men reservanterna hafva ansett det bättre att statsverket gifve ett anslag för en gång, hvarigenom det befriades från vidare omsorg för teatrarne. Det är visserligen sant, att den betydande inkomst, som skulle kunna vinnas genom det nya teaterhuset, synes lemna trygghet för att lånet skulle kunna amorteras, men det förefaller dock något motbjudande, att staten på sådant sätt skulle låna af sig sjelf, äfvensom säkerheten för återbetalning måste synas vansklig, icke formelt, men reelt, ty måhända

skulle man finna sig nödsakad att ingå till Riksdagen med anhållan om eftergift eller anstånd, hvilket då svårligen skulle kunna vägras. Enligt min uppfattning vore det äfven i det afseendet en väsentlig fördel att lemna ett anslag en gång för alla, att det ökade hyresbelopp, som i sådant fall kunde oafkortadt användas för teaterverksamheten, ungefär motsvarar det ordinarie teateranslaget 60,000 kronor, och att statsverket sålunda icke längre skulle behöfva uppföra denna utgift på sin stat, utan kunna beräkna denna summa såsom ränta på de belopp staten nedlagt på ombyggnaden, hvilket måste anses såsom en ganska hög ränta. Äfven i finansielt afseende skulle sålunda detta sätt för staten medföra en fördel.

Ledd af dessa åsikter har jag jemte andra af statsutskottets ledamöter från denna kammare tillåtit oss att i vår reservation framlägga ett förslag till beslut, hvilket jag anhåller att få uppläsa. Vår hemställan är:

att Riksdagen, med anledning af Kongl. Maj:ts framställningar, må a) på det sätt bifalla hvad Kongl. Maj:t föreslagit angående ombyggnad och förändring af kongl. stora teaterns hus, att för ifrågasvarande ändamål beviljas ett anslag på extra stat af 765,000 kronor, dock under vilkor att, innan något af anslaget får lyftas, sådana anordningar blifvit träffade, att teaterverksamheten å de kongl. teatrarne, utan att staten därför har något ekonomiskt ansvar eller någon annan befattning än den kontroll å teaterverksamheten, som må kunna anses nödig, kommer att fortgå under en tid af minst fem år från den tid, då ombyggnaden blifver färdig, antingen genom ett af Kongl. Maj:t godkänt konsortium eller på annat sätt, med rättighet för den eller dem, som öfvertaga verksamheten, att begagna de kongl. teatrarne fasta och lösa egendom äfvensom att uppbära och för teaterverksamheten använda nettobehållningen af teatrarne hus i enlighet med de bestämmelser, Kongl. Maj:t finner för godt att ytterligare stadga.

Jag anhåller således om bifall till denna framställning.

När mom. b) förekommer, skall jag be att få utveckla de skäl, som föranledt mig och öfriga reservanter att afgifva vårt förslag i den delen.

Herr statsrådet, friherre von Essen: Då jag hade den nåden att mottaga en plats i Konungens råd, förelåg denna fråga sålunda, att Kongl. Maj:t för Riksdagen framställt en proposition rörande teaterverksamheten, hvilken afsåg att ännu ett år uppehålla densamma genom ett extra anslag, som af Riksdagen begärdes till något högre belopp än under föregående år, nemligen 25 tusen kronor i stället för 15 tusen i kreditiv. Den förutvarande departementschefen hade ansett, att frågans lösning skulle kunna ske snarast möjligt, genom en ombyggnad af stora teaterns hus, och han hade därför tillstyrkt Kongl. Maj:t att låta till en pristäflan utlemna förslagen till ny teaterbyggnad. Dessa pristäfflingsförslag hade ännu icke inkommit, då jag mottog min nuvarande befattning, men inkommo sedermera och hafva, såsom känt är, blifvit granskade. Intet förslag kunde af öfverintendentsembetet, som verkstälde denna granskning, tillvinna sig odeladt

*Ombyggnad
af stora
teaterns hus.
(Forts.)*

*Ombyggnad
af stora
teaterns hus.
(Forts.)*

bifall, hvarför öfverintendentsembetet icke ansåg sig kunna tillstyrka antagandet af något af dem. Endast ett sådant förslag ansåg öfverintendentsembetet användbart för framtiden vid byggandet af nytt operahus. Detta befans nemligen, så väl med afsende på den yttre arkitekturen som inredningen, vara mycket tilltalande. Öfverintendentsembetet ansåg sålunda, att detta förslag, som fick n:o 2 vid pristäffingen, skulle möjligen vid en blifvande nybyggnad kunna vara användbart, men det var så dyrt. kostnadsberäkningen uppgick till så högt belopp, att man icke kunde antaga, att ett sådant nybyggnadsförslag skulle kunna för närvarande vinna bifall. Med anledning häraf ingaf öfverintendentsembetet en förslagsritning till ombyggnad af den nuvarande kongl. stora teatern, hvarigenom åtskilliga vådor med afseende på eldfara kunde förebyggas och vissa bekvämligheter vinnas för publiken, äfvensom betydliga hyresbelopp erhållas för lokaler, som skulle byggas. Detta utkast inkom den 11 sistlidne februari och tiden för uppgörande af detaljerade förslag var sålunda ganska kort, men jag kunde icke föreslå Kongl. Maj:t att fatta något beslut i ämnet, förr än sådana förslag voro upprättade.

Då jag emellertid ansåg öfverintendentsembetets förslag innebära viktiga fördelar för teaterns framtid, anmodade jag öfverintendentsembetet att upprätta och inkomma med nya och utförligare ritningar och beräkningar, hvilka äro de som ligga till grund för den senare kongl. propositionen. Detta förslag innebär, såsom nämndt, åtskilliga fördelar så väl för publiken som för teaterverksamheten och för teaterns inkomster. I afseende på teaterverksamheten kan man icke säga, att genom förslaget några större förändringar skulle vidtagas. Scenen och salongen skulle nemligen förblifva i ungefär samma skick som förut, med undantag af att den femte raden skulle indragas, såsom varande mindre inkomstgifvande, än man vanligen föreställer sig, men deremot i händelse af eldfara, innebärande vissa vådor till följd af trängsel. Ofta äro platserna der tomma och fyllas endast då det på teatern i öfrigt är fullt hus. I vanliga fall går den sålunda med förlust och äfven då platserna der äro upptagna, spelar inkomsten en mycket liten roll i teaterns budget, då biljettpriset är så lågt som, efter hvad jag vill minnas, 40 öre. Med afseende på publikens säkerhet, innebär borttagandet af femte raden en väsentlig fördel, då alla andra rader skola hafva särskilda trappor och utgångar, men femte raden icke skulle få sådana, hvarför lätt trängsel kunde vid fara uppstå.

De förbättringar, som äro vunna enligt förslaget, äro särskildt i afseende å den minskade eldfaran högst betydliga. Publiken har lättare att kunna komma ut och utrymma salongen genom trappor och utgångar. Särskilda trappuppgångar finnas till hvarje rad. Dessutom skulle det för teaterpersonalen blifva betydligt bekvämare och till förekommande af möjlig trängsel och vådan deraf äro förbättringar gjorda äfven i afseende å klädlogerna och de rum, som disponeras af artisterna. Vidare är möjlighet till räddning beredd genom räddningsstegar ned till en särskild gård. Äfven publiken skulle erhålla större bekvämlighet och mera agrémenter. I särskilda lokaler skulle anord-

nas foyer och buffet och åt Carl XII:s torg skulle anordnas läktare med buffet. Som till denna lokal äfven skulle disponeras en del af trädgården, skulle den antagligen blifva en af publiken mycket besökt plats, hvilken derför ock skulle af innehafvaren kunna betalas mycket högt. Jag har i min hand ett förslag till kontrakt om förhyrande för 40,000 kronor af endast nyssnämnda lokal. Jag tror att hyresbeloppen med säkerhet skola uppgå till det beräknade beloppet 92,500 kronor, hvartill kommer afgifterna för den elektriska belysningen och värmeledningen, som fylla summan till 100,000 kronor.

Brandchefen, som tagit förslaget i närmare skärskådande, har vitsordat, att det innebär många fördelar. Han anser visserligen att på detta sätt kringbygga en teater med butiker och andra lokaler på sätt nu skett åt Carl XII:s torg, innebär eldfara, men denna fara minskades derigenom, att det skulle finnas elektrisk belysning och att all försigtighet skulle iakttagas vid byggnadssättet. Teaterhuset skulle dessutom icke komma att kringbyggas mera än åt Carl XII:s torg. Dessutom har öfverintendentsembetets utsedde arkitekt ansett, att eldfaran icke blefve större än hittills med afseende på kringliggande lokaler. Teaterdirektionen har ock ansett väsentliga fördelar komma att vinnas, men uttalat den åsigt, att ingenting för sjelfva scenen vunnits, eftersom förslaget icke innebär några förändringar der eller i salongen, hvarför efter teaterdirektionens mening icke ett fullt lämpligt och tidsenligt operahus skulle vinnas utan hufvudsakligen en dramatisk teater, som dock kan användas till operahus, intill dess det kan komma i fråga att bygga ett nytt sådant. Sedan öfverintendentsembetet inkommit med sitt förslag, blef det fråga om anskaffande af medel till den ifrågavarande ombyggnaden; och då enligt mitt förmenande Riksdagen skulle befinnas obenägen att anslå något större belopp till denna byggnad, föreslog jag Kongl. Maj:t derför att lån skulle för ändamålet tagas från fonder, som stå under Kongl. Maj:ts disposition, då särskildt i statskontoret finnes den Lengmanska fonden å 1,400,000 kronor, hvars ändamål till viss del är uppmuntrande af skön konst. Tillräcklig säkerhet för ränta och amortering skulle ju finnas genom hyreskontrakten. Huru stor räntan skulle vara, var icke afgjort, men det är ju något som Kongl. Maj:t skulle pröfva. Jag hade tänkt mig att amorteringstiden skulle tagas tillräckligt lång för att derigenom större delen af hyresbeloppet skulle kunna ingå till teatern och användas för dess ändamål, hvarigenom Riksdagens anslag skulle kunna minskas och sedermera, när amorteringen vore fullbordad, hela beloppet, 100,000 kronor, användas till kongl. teatrarne och Riksdagen befrias från vidare tillskott. Nu hafva reservanterna funnit lämpligt föreslå ett anslag för en gång, hvarigenom också kongl. teatern skulle blifva i tillfälle att uppbära hela hyresbeloppet, när byggnaden blefve färdig. Å andra sidan har utskottet afstyrkt detta och ansett att teatern bör bedriva sin verksamhet ännu ett spelår från den 1 september 1888 samt önskat teaterverksamhetens bedrivande så, att konsten på ett värdigt sätt upprätthölles, genom teaterns öfverlåtande å ett konsortium eller dylikt. Detta synes mig vara för Kongl. Maj:t ett mycket svårt problem att lösa. Då icke det

*Ombyggnad
af stora
teaterns hus.
(Forts.)*

*Ombyggnad
af stora
teaterns hus.
(Forts.)*

hittills varande anslaget räckt till, torde det vara svårt att ifrågasätta, att det utan något anslag skall gå för sig att lyckas på ett värdigt sätt upprätthålla teatern.

Men äfven om detta skulle lyckas, är det dock en annan betänklighet härvid, nemligen att Kongl. Maj:t skulle låta teaterverksamheten fortgå i en byggnad, som förklarats vara så bristfällig som det nuvarande operahuset. Riksdagen har haft del af de utlåtanden, som härom afgifvits af vederbörande myndigheter, men dessa bristfälligheter hafva sedan dess betydligt tilltagit genom den nya kajbyggnaden vid Strömgatan. Jag skall be att få meddela hvad professor Dahl nu säger härom. Vid en af herr Dahl verkställd föregående undersökning ansågs, att förankringar och reparationer kunde ske för 75,000 kronor, så att operahuset skulle kunna ännu tio år om reparationerna då skedde. Men sedan dess hafva bristerna tilltagit. Professor Dahl säger härom: "Jag vågar således icke antaga för säkert att Kongl. Maj:t kan låta teaterverksamheten fortgå i detta hus utan en grundligare reparation eller ombyggnad, ty förankringar blifva kanske icke tillräckliga." Men derom kan jag icke nu yttra mig bestämdt, innan vederbörande myndigheter afgifvit sina utlåtanden, grundade på nya undersökningar. Det synes mig således tvifvelaktigt, huru vida Kongl. Maj:t skall kunna begagna sig af det erbjudande att få spela på stora teatern, som ädelmodigt framstälts i statsutskottets förslag. Man har att välja mellan två alternativ om statsutskottets förslag antages, *antingen* att stänga teatern, men bereda tillfälle för personalen att spela på en annan teater, *eller* att stänga den och utsätta personalen för att icke hafva något att lefva af. I afseende å att personalen skulle utsättas för att icke hafva något att lefva af i händelse af teaterns stängning, har Riksdagen förut en gång uttalat sig, och skulle Riksdagen vara konsekvent, borde den nu hafva något medlidande med denna personal. Det var nemligen 1883 fråga om att sälja dramatiska teatern, men förslaget härom godkändes icke af Riksdagen af medlidande med pesonalen. Riksdagen utalade sig sålunda:

"Vid pröfning af denna framställning har Riksdagen ej funnit skäl vara för handen att redan nu låta den dramatiska teaterns verksamhet afbrytas, bland annat med hänsyn till de stora svårigheter, som för de vid kongl. teatrarne anställda dramatiska artisterna skulle uppstå, om hela den dramatiska scenen skulle indragas. Förslaget härom har så mycket mindre kunnat af dessa artister motes, som det förut icke ens alternativt varit framkastadt, och då dertill kommer, att Eders Kongl. Maj:ts afsigter bekantgjorts först vid slutet af spelåret samt att de sålunda icke kunna antagas hafva egt tillfälle att för en sådan eventualitet, som den nu ifrågasatta, träffa förberedelser, synes det icke vara med billighet förenligt att nu plötsligt afskeda dem, ehuru visserligen full juridisk rätt dertill utan tvifvel förefinnes.

I anledning häraf och med hänsyn äfven dertill, att ett allmänt afskedande af samtliga, äfven de förtjenstfullaste dramatiska artister redan nu, innan teatrarne ställning kunnat definitivt ordnas, skulle kunna medföra stora svårigheter att återvinna dem, i händelse, vid frågans slutliga lösning, det befunnes lämpligt att bibehålla den

dramatiska scenen, har Riksdagen sett sig föranlåten besluta den ofvan berörda afvikelsen från Eders Kongl. Maj:ts förslag i denna del.

Deremot medgaf Riksdagen att dramatiska teatern finge försäljas följande år 1884, endast för att rädda artisterna från undergång. Då gälde det dock blott dramatiska teaterns artister, nu gäller det alla artisterna vid lyriska scenen. Antalet artister med fast kontrakt utgör vid båda teatrarne trehundra och antalet af dem, som hafva dag-aflöning, uppgår till etthundrafemtio, således tillsammans fyrahundra-femtio personer, som för sin utkomst mer eller mindre bero af teatern. Det vore verkligen något oväntadt, om Riksdagen skulle kasta dessa menniskor i nöd och utan lefvebröd. Jag skall icke upptaga kammarens tid med att meddela hvilka belopp, som billigtvis skulle erfordras för att tillgodose billiga pretentioner på underhåll för dessa personer, enär jag hyser den förhoppning, att Första Kammaren icke vill afslå reservanternas förslag. Jag vill blott antyda huru våldsamt en sådan åtgärd skulle vara. Det finnes till exempel 110 personer, som icke hafva rätt till pension, men hvilka tjenat under 15 år och betalt icke mindre än 50,000 kronor till pensionskassan. Skulle dessa nu frånryckas delaktighet i kassan, som icke är i tillfälle att pensionera alla som äro berättigade dertill enligt reglementet, så skulle de förlora hvad de inbetalt. Detta är omständigheter som synas mig tala för att en sådan åtgärd vore minst sagdt obillig, och jag vågar säga våldsamt. I likhet med herr vice talmannen hyser jag och har under många år hyst en mot Första Kammarens flertal afvikande mening, i det jag velat, att de kongl. teaternes verksamhet skulle öfverlemnas åt ett konsortium, på det att Riksdagen måtte befrias från den risk, som är med denna verksamhet förenad. Detta har varit min åsigt under de många år jag varit ledamot af statsutskottet, och för den har jag stridt, hvilket kammarens protokoll kunna utvisa. Nu är den tidpunkt inne, då flertalet af kammarens ledamöter kanske delar denna åsigt. Men det synes mig dock vara nog mycket begärdt af reservanterna att, om medel till ombyggnad af teaterhuset komme att beviljas, dessa icke skulle få lyftas, förr än man gjort upp en öfverenskommelse med ett sådant konsortium. Svårigheterna ligga i öppen dag. Reservanterna fordra, att detta konsortium skall träda i verksamhet då ombyggnaden är färdig, d. v. s. om två år. Dock är att märka, att det icke går så fort att åstadkomma en uppgörelse med ett sådant konsortium, så att byggnadsarbetets påbörjande får kanhända uppskjutas flera månader. Det torde blifva svårt nog att finna personer, som vilja förbinda sig att efter två år börja en verksamhet af ifrågavarande art i en byggnad, som de ännu icke sett, och att derjemte binda sig att fullfölja denna verksamhet under fem år. Detta är ett mycket svårt vilkor för den Konungens rådgifvare, som skall taga befattning med ärendet, men jag vill erkänna, att kan saken icke vinnas med mindre än att detta vilkor skall uppfyllas, så anser jag dock detta vara bättre, än ett bifall till det, som utskottet föreslagit, och jag anser mig därför böra tillstyrka Hans Maj:ts Konungen, att med afstående från förslaget i den kongl. propositionen i den del, som af-

*Ombyggnad
af stora
teaterns hus.*
(Forts.)

*Ombyggnad
af stora
teaterns hus.*
(Forts.)

ser att upptaga ett lån för byggnadskostnaderna, hellre acceptera det förslag som reservanternas i öfrigt afgifvit.

Afsigten med det af reservanternas uppställda villkoret är naturligtvis att befria Riksdagen från alla vidare penningutgifter för teatern. Hade Hans Maj:te Konungen varit i landet vid denna frågas afgörande, så hade man kunnat ifrågasätta, att få inhemta hans personliga önskingar i afseende på denna fråga. När nu detta icke kan ske, så återstår icke för mig annat än att för Riksdagen uttala min personliga uppfattning af saken och för att ytterligare i någon mån betrygga framgången af reservanternas förslag vill jag, till den verkan det kan hafva, härmed förklara, att jag, så vida Riksdagen bifaller hvad herrar grefve Sparre m. fl. i sin reservation i punkterna a. b. c. och d. tillstyrkt, och sedan den föreslagna ombyggnaden af kongl. teatern blifvit fullbordad, aldrig kommer att tillstyrka Konungen att af Riksdagen äska något vidare årsanslag till upprätthållande af teaterverksamheten, än det årliga hyresbeloppet från de kongl. teatern. Min afsigt med denna förklaring torde vara tydlig nog, nemligen att, sedan dessa 100,000 kronor eller hvad hyresbeloppet kunna komma att gå till, blifvit för teaterns framtid reserverade, jag icke kommer att någonsin tillstyrka Konungen att begära något vidare årsanslag för de kongl. teatern. Konungens enskilda anslag till teatern har hittills varit 60,000 kr.; hyresbeloppet förväntas blifva 100,000 kronor för den stora teatern och 5—6,000 för den dramatiska, och dessa belopp *måste* då räcka till för teatern, för så vidt icke andra faktorer eller personer komma att medverka till deras upprätthållande. Riksdagen åtminstone bör då vara fri från att lemna vidare bidrag.

Detta är det mål, hvartill jag syftat med ombyggnadsförslaget och jag tror mig med den nu afgifna förklaringen hafva visat, att det varit min allvarliga mening.

På grund af hvad jag nu yttrat behöver jag blott tillägga, att jag skulle anse det vara högst önskvärdt, att Första Kammarans reservanternas förslag blifve af kammaren antaget.

Sälunda får jag härmed förklara, att jag, så vida Riksdagen bifaller hvad herrar grefve Sparre m. fl. i sin reservation i punkterna a. b. c. och d. tillstyrkt, och sedan den föreslagna ombyggnaden af kongl. teatern blifvit fullbordad, aldrig kommer att tillstyrka Konungen att af Riksdagen äska något vidare årsanslag till upprätthållande af teaterverksamheten, än det årliga hyresbeloppet från de kongl. teatern.

Friherre Klinckowström: Under de många riksdagar, som denna fråga förevarit inom kamrarna har jag vanligtvis varit af den mening, som jag äfven nu bibehåller, nemligen att den viktigaste frågan är, att *staten* bibehåller öfverinseendet och kontrollen öfver den moraliska och estetiska delen af teaterns verksamhet och icke öfverlåter densamma åt hvilket som helst konsortium, emedan det efter mitt förmenande säger sig sjelft, att staten icke då kan vederbörligen kontrollera de prestationer, som gifvas på en sådan scen. Jag anser nemligen, att teaterns ändamål är icke blott förnöjelse för den teater-

besökande publiken, utan den har äfven en stor kulturbetydelse för landet och i detta hänseende anser jag att staten bör kunna städe öfvervaka densamma.

Hvad beträffar nu förevarande byggnadsfråga, så är det min innerligaste öfvertygelse, att om den skall lösas genom att utvidga den nuvarande teatern genom tillbyggnad och reparation, så blir det ett lappverk, hvilket säkerligen icke kan ega bestånd. Vi hafva nyligen med stor offervillighet slutit oss beträffande riksdagshuset till den motsatta åtgärden, nemligen att icke lappa på detta gamla hus, emedan det vore icke hushållning utan tvärt om att sköfla statens tillgångar. Sammalunda är det med teaterhuset. Mig synes att detta teaterhus borde ovilkorligen ombyggas och vi hafva ju en tomt, som både är dertill tjenlig och kan vinnas utan utgift för staten, nemligen norra delen af Carl XIII:s torg. Hvad den gamla tomten beträffar, så väl den del, som occuperas af teaterhuset, som den större del, hvilken nu utgör en till intet nyttig s. k. trädgård, är det min öfvertygelse, att om dessa i centrum af staden belägna tomter försålles till enskilda personer, så skulle därför inflyta ett så stort belopp att det, i det närmaste åtminstone, skulle betäcka kostnaden för en ny teater på norra delen af Carl XIII:s torg.

Det är få allmänna angelägenheter, som hafva blifvit så skeft företagna som denna teaterfråga sedan ganska många år. Jag tror, att skälen dertill kunna sökas bland annat deri, att det finnes bland den s. k. teaterpersonalen en mängd människor, som mycket väl skulle kunna för teaterverksamheten i sig sjelf undvaras. Der finnas pensionärer, en hop personer, som äta upp bruttoinkomsterna utan att göra motsvarande gagn, och min öfvertygelse är, att om våra kongl. teatrar sköttes med samma omvårdnad och ekonomiska tillsyn som de många enskilda teatrar, som finnas i hufvudstaden, hvilka dock hafva bra många flera utgifter för sitt bestånd än de kongl. teatrarne, så skulle dessa teatrar verksamhet bära sig bättre än nu är fallet. Jag vill icke ingå på en hop detaljer, ty jag har icke tjänstgjort vid teatern och känner icke till detaljerna, men det tyckes mig t. ex. att i stället för att hafva dyrbara elevskolor kunde teatrarne rekrytera behöflig personal från den massa enskilda teatrar, som finnas i landet. Min öfvertygelse är, att om teaterverksamheten i finansielt och ekonomiskt afseende sköttes bättre, skulle äfven resultatet visa sig fördelaktigare och Riksdagen icke, riksdag efter riksdag, blifva besvärad med stora skuldsummor, som teatrarne ådragit sig för sin verksamhet.

Jag vet väl, att dessa mina åsigter äro något allenastående jemförda med hvad här förekommer dels i Kongl. Maj:ts proposition dels i statsutskottets betänkande och slutligen i den reservation, som är bifogad detta betänkande, men jag har likvisst velat uttala min öfvertygelse om huru jag anser, att frågan skulle rätteligen upptagas. För öfrigt vill jag icke sätta mig emot den anordning, som kammaren möjligen kan besluta sig för, förutsatt nemligen att den blir i enlighet med reservationen, oaktadt jag vill förklara, att jag icke kan godkänna den del af punkten a.,

*Ombyggnad
af stora
teaterns hus.
(Forts.)*

*Ombyggnad
af stora
teaterns hus.
(Forts.)*

som handlar om teaterverksamhetens öfverlemnande åt ett konsortium.

Herr Borg: Enär ingen af utskottets medlemmar här uppträdt till försvar för utskottets förslag, ber jag att för min del få yttra några ord om detsamma. Jag anhåller då först att till alla delar få förena mig om utskottets åsigt att icke bifalla Kongl. Maj:ts förslag till ombyggnad och förändring af stora teaterns hus. Icke blott till följd af hvad inom Riksdagen under många år förekommit i denna fråga, utan ock i anledning af hvad allmänt känt är om teaterns beskaffenhet i moraliskt, estetiskt och ekonomiskt afseende, anser jag, att den nuvarande teatern är komplett oduglig att i något afseende uppfylla ändamålet med en modern teater. Det förslag, som här framkommit för att förbättra den nuvarande gamla teatern är af den beskaffenhet, att det visserligen gör hvad det kan för att åstadkomma ett drägligt tillstånd, men skulle ovilkorligen förr eller senare medföra en komplett ombyggnad af teatern, nödvändigheten af en ny teater; ty, såsom vi nyss här hört, hvad vi äfven från många andra håll inhemtat, hafva vederbörande myndigheter hvarken kunnat garantera säkerhet mot eldfara, icke heller mot faran, att teatern störtar in, icke heller mot många andra olägenheter, som med denna teater äro förenade och icke kunna afhjelpas, såsom t. ex. de trånga trappuppgångarne, för att icke tala om, att denna 100-åriga teater är till sin inredning så beskaffad, att jag trotsar, att någon teater i hela världen är sämre utrustad i det afseendet.

Förhållandet är, att hvilka försigtighetsmått man än må vidtaga till skydd vid möjligen uppkommande eldsvåda, det är omöjligt annat än att, om en eldsvåda uppstår, människorna inom denna byggnad komma att dö såsom flugor, enär de i allmänhet icke skola kunna undkomma. Så beskaffadt är detta hus, som ett torrt fnöske, med sina trånga trappor med afsatser, sina materialafdelningar, sina verkstäder, der oljepottor och limpottor begagnas och ryka från morgon till qväll. Jag nämner detta för att visa, hvilken fara ligger i begagnandet af ett dylikt hus. Nu har man väl försökt att hjälpa detta genom att skaffa en del jernkonstruktioner i stället för trä, men sådant hjälper icke. Vidare äro platserna i stora teatern allt för fåtaliga. Då jag var statsrevisor år 1883 var antalet platser ungefär 960. Men nu tager man bort den femte raden, och då kommer denna stora byggnad att rymma endast omkring 900 personer. Huru skall ett så litet utrymme kunna stå i öfverensstämmelse med de stora kostnader, som fordras för underhåll af en så stor byggnad? Jag anser därför, att om man nu nedlägger 800,000 kronor på reparationer och dylikt, så är det detsamma, som att kasta dessa penningar i Norrström, ty om några år skall det heta, att man måste nödvändigt hafva en ny teater; det är för dyrt att reparera denna gamla med sitt föråldrade maskineri m. m. Detta är betänkligheter, som jag tror icke gerna kunna motsägas. Jag föreställer mig, och jag tager mig friheten att uttala denna föreställning, att då några föregående talare antydt andra lösningar af frågan än den af reservanterna föreslagna,

den rimligaste lösning vore, att staten öfverläte åt Stockholms stad båda teatrarna med löst och fast, mot vilkor, att staden genom ett konsortium eller på annat sätt uppförde en lämplig teater, samt att under tiden, medan den byggdes, den dramatiska teatern begagnades såsom hittills att upprätthålla den dramatiska konsten, ty för detta ändamål är denna teater hjälplig samt kunde ock användas för att upprätthålla den lyriska scenen genom mindre operor o. s. v., till dess man hunnit uppföra en teater, som vore lämplig, likasom den i Köpenhamn, både för dramatiska och lyriska föreställningar. De 200,000 kronor, som den dramatiska teatern är värd, kunde användas som bidrag till uppförande af denna nya teater. Finge teatrarne derjemte de 800,000 kronor, som nu föreslås, eller tillsammans en million, och staten tillika lemnade en så värdefull tomt, som den nuvarande, vore redan det ett stort steg framåt. Ville dessutom Riksdagen af sinne för dramatisk och musikalisk konst gifva ett årligt anslag till denna teater, hade staten, efter mitt förmenande, gjort hvad den förmått, och då kunde det icke gerna slå fel, att Stockholms stad skulle antaga anbudet. Men om icke Stockholms stad, som dock torde vara närmast intresserad därför, ansåge sig böra öfvertaga teatern på antydda vilkor, frågas om Riksdagen skäligtvis borde behålla den? Har icke hvarken Konung eller Riksdag förmått att drifva en affär, sådan som ifrågavarande, på ett lämpligt sätt, utan den alltjemt medfört ökade förluster, och Stockholms stad skulle anse sig icke kunna sköta den bättre, då må man väl komma till den slutsatsen, att Stockholms stad icke förtjänar eller icke behöfver en sådan teater, vare sig staden icke kan eller icke vill sköta den.

*Ombyggnad
af stora
teaterns hus.
(Forts.)*

Jag anser emellertid, att det vore en stor olycka och skulle försena en ny teaters tillkomst, om Riksdagen nu antog reservanternas förslag, hvadan jag återkommer till mitt yrkande om bifall till utskottets.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr grefven och talmannen enligt de derunder framställda yrkandena propositioner, först på bifall till hvad utskottet i det nu föreliggande momentet hemställt och vidare derpå att, såsom herr *vice talmannen* föreslagit, kammaren, med afslag å utskottets hemställan, skulle antaga mom. a) i det förslag, som innefattades i den af grefve Sparre m. fl. vid utskottets ifrågavarande utlåtande fogade reservation; och förklarade herr grefven och talmannen sig anse den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition af följande lydelse:

Den, som bifaller mom. a) i statsutskottets utlåtande n:o 8 a, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner nej, afslår kammaren utskottets hemställan och antager mom. a) i det förslag, som innefattas i den af grefve Sparre m. fl. vid utlåtandet fogade reservation.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 32;
Nej — 63.

Herr grefven och talmannen tillkännagaf, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7 e. m.

*Anslag för
uppehållande
af teater-
verksamheten
spelåret
1888—1889.*

Mom. b).

Herr vice talmannen: Jag anhåller, att kammaren i öfverensstämmelse med sitt nyss fattade beslut behagade afslå utskottets framställning i denna punkt och bifalla punkten b) i den vid betänkandet fogade reservationen, så lydande:

“att Riksdagen må utöfver det å ordinarie stat uppförda anslag, 60,000 kronor, för uppehållande af teaterverksamheten under spelåret 1888—1889 till Kongl. Maj:ts förfogande ställa ett kreditiv å 25,000 kronor, att användas i den mån anslaget å ordinarie stat, Kongl. Maj:ts enskilda bidrag till teatrarne samt teatrarne öfriga inkomster icke förslå till bestridande af utgifterna för ifrågakvarande verksamhet, äfvensom medgifva, att dessa anslag, derest, i följd af den ifrågasatta ombyggnaden af stora teaterns hus, verksamheten å denna teater kommer att någon tid upphöra, få användas, på sätt Kongl. Maj:t i proposition af den 17 sistlidne april föreslagit.”

Herr Borg: I öfverensstämmelse med min förut uttalade åsigt och under förutsättning, att kammarens nu fattade beslut icke blifver segrande i en gemensam omröstning, ber jag att få göra ett tillägg till punkten b). Jag tillstyrker utskottets förslag i öfrigt, men yrkar dels att orden: “icke bevilja något anslag till upprätthållande af verksamheten å de kongl. teatrarne, men” måtte utgå, dels att efter ordet “kostnader” inskjutas orden “utöfver dem här nedan säges”, dels ock att vid punktens slut infördes ett tillägg; så att punkten i dess helhet kommer att erhålla följande lydelse:

“att medgifva Kongl. Maj:t rätt för en tid af ett år, räknadt från den 1 juli 1888, att upplåta de kongl. teatrarne fasta och lösa egendom till begagnande under längre eller kortare tid af året åt den eller dem, som kunna befinnas villige att, utan att statsverket derigenom betungas med några kostnader utöfver dem, som här nedan säges, bedriva teaterverksamhet å sagda teatrar på ett konsten värdigt sätt, med rättighet jemväl för Kongl. Maj:t att för detta ändamål disponera eller öfverlåta dispositionsrätten till alla från teatrarne och deras fastigheter inflytande inkomster, samt att till Kongl. Maj:ts förfogande ställa dels det å ordinarie stat uppförda anslag af 60,000 kro-

nor till teaterverksamhetens uppehållande under spelåret 1888—1889, dels ett kreditiv af 25,000 kronor för år 1889, att användas till subvention åt den eller dem, som befinnas villige att på förutnämnda sätt och vilkor öfvertaga teaterverksamhetens bedrivande, äfvensom medgifva att, derest teaterverksamheten måste under året upphöra, dessa anslag må af Kongl. Maj:t få användas till beredande af tillfälliga understöd åt medlemmar af personalen vid de kongl. teatrarne och hofkapellet, som under året komma att sakna användning“.

Jag antager, att jag icke vidare behöfver motivera, hvarför jag i denna punkt sluter mig till reservanternas förslag, då det är tydligt och klart, att man icke gerna, under förutsättning, att något konsortium för teaterverksamhetens öfvertagande *icke* kommer till stånd, kan vilja lemna teaterns personal åt sitt öde, utan jag har tänkt mig, att om teaterverksamheten inställes, de ifrågasatta 85,000 kronorna skulle komma teaterpersonalen till godo, under antagande derjemte, att Kongl. Maj:t fortfarande vill lemna sitt bidrag å 60,000 kronor för samma ändamål, så att personalen någorlunda kan hålla sig uppe under den tid, den saknar sysselsättning.

Herr Nyström: Jag har aldrig förut uppträdt i denna så ofta inom Riksdagen förekomna fråga om teatrarne. Då det antagligen är sista året, jag är här, känner jag dock ett behof att uttala min åsigt i frågan. Som hvar man vet, är Sverige ett land, som har framtiden för sig i högre grad, än många andra länder. Sverige skall med sina stora naturomvexlingar och sin sköna hufvudstad med tiden allt mer och mer draga turister och andra främlingar till sig. Det är icke något nytt för sydlandingen att se de södra länderna, som hafva mörker hvarje dygn. Han har nu ett behof att se den stora omvexling, som eger rum i naturen derigenom, att man hos oss, en stor del af året har nästan lika ljus om natten som om dagen. Detta är en så stor omvexling, att den kommer att draga turister från de mest aflägsna länder hit i stor mängd. Också hafva turistföreningarne lagt synnerlig vikt vid att anordna färder hit upp. I Norge hafva dessa turistfärder tilltagit i hög grad. Och det är därför nödvändigt, att Sverige också söker värdigt mottaga främlingar från andra länder. Att vi nu skulle slopa en konstanstalt, som våra förfäder för hundra år sedan hade råd att inrätta, och som sedan har alltjemt utöfvat en förädlande verksamhet, anser jag landet och Riksdagen ovärdigt, och jag kan icke annat än beklaga, om denna anstalt nu, såsom det synes, skulle helt och hållet försvinna, eller nedgå till snart sagdt ingen ting, genom att icke blifva något annat än ett slags variéteater eller dylikt. Jag önskar och hoppas därför, att Första Kammaren måtte endrägtigt söka uppehålla denna anstalt, och jag anser, att det kan icke ske på ett värdigt sätt, om kammaren icke, på samma gång, den gör inskränkningar, dock äfven ser till, att den personal, som tillhör denna anstalt, icke kommer på bar backe. Det tror jag skulle blifva följden af ett bifall till utskottets förslag. Det innebär detsamma, som att genast skilja alla teaterns artister från sina platser, utan att gifva dem något löfte, att

*Anslag för
uppehållande
af teater-
verksamheten
spelåret
1888—1889.
(Forts.)*

Anslag för
uppehållande
af teater-
verksamheten
spelåret
1888—1889.
(Forts.)

deras uppehälle skall betryggas. Ett bifall till utskottets förslag kan icke annat, än genast vid denna riksdag föranleda en kongl. proposition om pension åt en mängd vid teatern anstälde personer. Hvad skulle väl riket derpå vinna?

Jag vill särskildt framhålla, att jag tror, att åtminstone många personer i norra Sverige skulle föga tacka Riksdagen, om den drager in anslaget till teatern och särskildt till operan. Så länge jag kunnat resa, har så väl för mig, som för andra norrländingar den kongl. teatern varit en icke ringa dragningskraft för resorna till hufvudstaden. Att nu låta ifrågakärande konstanstalt upphöra skulle vara ett stort tillbakagående för Sverige, som nu i fråga om denna konst intager en ganska framstående ställning.

Jag ber att få ansluta mig till reservanternas förslag i denna punkt.

Efter härmed slutad öfverläggning yttrade herr grefven och talmannen, att i afseende på förevarande moment, hvars godkännande i oförändradt skick icke blifvit af någon bland kammarens ledamöter begärdt, yrkats: 1:o) af herr *vice talmannen*, att Riksdagen skulle antaga mom. b) i det förslag, som innefattades i den af grefve Sparre m. fl. vid utskottets ifrågakärande utlåtande fogade reservation, och 2:o) af herr *Borg*, att Riksdagen ville medgifva Kongl. Maj:t rätt för en tid af ett år, räknadt från den 1 juli 1888, att upplåta de kongl. teaternas fasta och lösa egendom till begagnande under längre eller kortare tid af året åt den eller dem, som kunna befinnas villige att, utan att statsverket derigenom betungas med några kostnader utöfver dem, som här nedan säges, bedrifva teaterverksamhet å sagda teatrar på ett konsten värdigt sätt, med rättighet jemväl för Kongl. Maj:t att för detta ändamål disponera eller öfverlåta dispositionsrätten till alla från teatrarne och deras fastigheter inflytande inkomster, samt att till Kongl. Maj:ts förfogande ställa dels det å ordinarie stat uppförda anslag af 60,000 kronor till teaterverksamhetens uppehållande under spelåret 1888—1889, dels ett kreditiv af 25,000 kronor för år 1889 att användas till subvention åt den eller dem, som befinnas vilige att på förutnämnda sätt och vilkor öfvertaga teaterverksamhetens bedrifvande, äfvensom medgifva, att, derest teaterverksamheten måste under året upphöra, dessa anslag må af Kongl. Maj:t få användas till beredande af tillfälliga understöd åt medlemmar af personalen vid de kongl. teatrarne och hofkapellet, som under året komma att sakna användning.

Sedermera gjorde herr grefven och talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden samt förklarade sig finna propositionen på antagande af herr *vice talmannens* förslag vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning hvaraf och sedan till kontraproposition dervid antagits bifall till herr *Borgs* yrkande i ämnet, upp-sattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition, så lydande:

Den, som antager mom. b) i det förslag, som innefattas i den af grefve Sparre m. fl. vid statsutskottets utlåtande n:o 8 a fogade reservation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Borgs yrkande i ämnet.

Vid slutet af den häröfver anställda omröstning befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 67;
Nej — 25.

Mom. c).

Bifölls.

Mom. d).

Herr vice talmannen: I denna punkt skiljer sig utskottets förslag från reservanternas endast i afseende på siffran, som reservanternas föreslagit till 129,000 kronor, i stället för att utskottet satt den till 99,000. Dessa olika siffror sammanhånga helt och hållet med de olika beslut, som föreslagits i föregående punkt. Det är nemligen gifvet, att om teaterverksamheten skulle komma att upphöra den 1 juli, så skulle af anslaget för i år 30,000 kronor återstå till minskning af bristen, hvaremot, om Riksdagen besluter, att teaterverksamheten under hela nästa spelår får fortfara, de 30,000 kronorna komma att derför åtgå, och således hela bristen behöfver betäckas.

Jag yrkar bifall till reservanternas förslag.

Efter härmed slutad öfverläggning yttrade herr grefven och talmannen, att i fråga om det nu föredragna momentet endast yrkats, att utskottets deri gjorda hemställan skulle bifallas med den ändring, att beloppet 99,000 kronor utbyttes mot 129,000 kronor.

Sedermåra gjordes propositioner, först på godkännande af utskottets ifrågavarande hemställan i oförändradt skick och vidare på bifall till nyssnämnda yrkande, hvilken senare proposition förklarades vara med öfvervägande ja besvarad.

*Anslag till
betäckande
af en kassa-
brist vid de
kongl. tea-
trarne.*

Föredrogs å nyo och bifölls statsutskottets den 2 och 3 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 56, angående anslag till inlösen af 500 exemplar af en öfversigt af riktdagsförhandlingarne åren 1867—1887.

Föredrogs å nyo och företogs punktvis till afgörande statsutskottets den 2 och 3 innevarande maj bordlagda utlåtande n:o 57, i anledning af väckta motioner i fråga om användande af de medel, som inflyta genom tull på lifsmedel m. m.

Mom. a).

Angående användningen af medel, som inflyta genom tull på lifsmedel m. m.

Herr Adelsköld: Jag är statsutskottet på det högsta tacksam för den välvilliga orlofsedel, som statsutskottet gifvit min motion, men under brådskan i riksdagens sena timme tyckes utskottet icke så noga hafva tagit kännedom om dess innebörd. Utskottet säger nemligen, att uti den af mig väckta motionen "några bestämda förslag icke föreligga". Jag vill då fästa det ärade utskottets uppmärksamhet derpå, att det verkligen uti motionen föreligger ett bestämt förslag, det nemligen, att de medel, som genom de nya spanmåls- och lifsmedelstullarne, samt de nya och höjda industritullarne skulle inflyta, borde användas i första rummet till beslutade jernvägsbyggnader och resten till afbetalning af statsskuld. I motiveringen ingå visserligen äfven andra förslag, men de äro mera framkastade tankar till kommande Riksdagar än något, som nu skulle afgöras.

När motionen väcktes hade jag icke reda på det belopp, hvartill de nya tullarne skulle uppgå. Då hade icke frågan om industritullarne varit före och icke heller de gemensamma voteringarna. Sedan nu dessa förevarit, kan man något så när beräkna det belopp, hvartill de nya och de höjda tullsatserna komma att stiga. De komma att uppgå till ej mindre än omkring 15 millioner kronor, om till grund för beräkningen lägges 1886 års jemförelsevis blygsamma import. Drager man derifrån tullen å lysolja, som borttagits, samt de beslutade nedsättningarne i kaffe- och tétullarne, så utgör den genom de nya tullarne åstadkomna höjningen uti statens inkomster omkring 12 millioner kronor. Det är, såsom herrarne torde finna, icke någon obetydlighet, hvarom här är fråga. Nu är det mycket möjligt, att tullarne under det första året icke komma att uppgå till detta belopp, derför att under den tid, som passerat sedan tullarne pålades, en betydlig import egt rum af varor, som enligt Riksdagens beslut skola beläggas med tull, och det införes dagligen allt mer och mer innan tullarne hinna träda i kraft. Det är emellertid antagligt, att tullinkomsterna derefter åtminstone under de närmaste åren icke komma att inskränkas till något obetydligt belopp. Landtbrukaren hinner icke så hastigt förändra sitt jordbruk och odla mera råg än för närvarande sker, och industrien kan icke heller så hastigt utvecklas, det fordras tid dertill. Det är derför antagligt, att mycket lång tid kom-

mer att förflyta, innan resultatet blir sådant som herrar protektionister hoppas, nemligen att Sverige skall förse sina invånare med de behof, hvilka de förut hemtat från utlandet, och under tiden måste de influtna tullmedlen uppgå till ganska betydliga belopp. Detta blir följdén, antingen tullen, såsom protektionisterna antaga, kommer att betalas af utländingen eller såsom frihandlarne tro, den kommer att betalas af landets invånare och utgå, såsom en ökad bevilling eller — skatt. Tullen skall i alla händelser utgå, när varan passerar tullgränsen, och då får ju staten denna ökade inkomst. Detta är ett faktum, som icke lärer kunna bestridas. Jag har därför för min del ansett, att man i tid bör tänka på, huru dessa ökade inkomster må på bästa sätt för landet kunna användas. Herrar protektionister hafva förklaradt att meningen icke varit att pålägga några finanstullar utan endast att försvåra införseln af främmande varor och derigenom upphjelpa industrier och näringar. Om detta är förhållandet, och jag är öfvertygad att meningen i detta afseende varit ärlig, borde väl de nya nu ökade tullinkomsterna användas för samma ändamål. En del industrier vinna genom de nu pålagda tullarne, andra åter förlora och de som blifvit lidande, borde efter denna teori erhålla statsbidrag af de inflytande tullmedlen. Meningen har således icke kunnat vara någon annan än den, att dessa medel skola användas för produktiva ändamål, hvilket jag i min motion framhållit och förordadt. Det är nemligen endast genom ett ökadtt arbete och ett förbättradt arbete uti industriens tjänst äfvensom industriens uppdrifvande till den grad, att icke allenast landets behof fyllas, utan äfven en lönande export kan uppstå, hvarigenom penningar flyta in uti landet, det är endast genom detta som det nya systemet skulle kunna göra åsyftad verkan; ty derigenom skulle vi göra oss mera oberoende af utländingen och erhålla medel att betala den skuld till utlandet, som nu förefinnes, och förse oss med de råämnen och förnödenheter, som landet icke kan producera.

Våra hufvudnäringar äro såsom bekant jordbruket, bergshandteringen, skogsafverkningen, sjöfarten, fisket, fabriksverksamheten och handtverkerierna. Genom de höjda tullarne på jordbruksalster bör jordbrukaren hafva fått den påyrkade handräckningen och det vore således att anse jordbrukaren såsom varande mindre lätt tillfredsstäld och oförnöjd, om man nu, omedelbart efter ett sådant handtag, skulle yrka på ytterligare förmåner eller understöd i annan form. Bergshandteringen, fabriker och handtverkerierna hafva genom de nya tullarne vunnit skydd likasom jordbruket, och hvad beträffar skogsafverkningen, så sköter den sig nog sjelf, så länge någon skog finnes att afverka. Deremot hafva andra näringar genom de nya tullarne otvifvelaktigt blifvit lidande. En af våra allra förnämsta näringar, sjöfarten, har genom den ökade tullen på fartyg och de förnödenheter, som erfordras för skeppsbyggnader, genom lifsmedlens fördyrande för sjöfolket, kommit i en ganska svår ställning. Den har knappast burit sig förut och för framtiden torde utsigterna vara ännu mörkare. Genom de nya tullsatserna och genom de stegrade kostnaderna för sjöfarten är det att befara, att denna sjöfart, i likhet

Angående användningen af medel, som inflyta genom tull på lifsmedel m. m.
(Forts.)

Angående användningen af medel, som inflyta genom tull på lifsmedel m. m.
(Forts.)

med hvad förhållandet var i Amerika, då det protektionistiska systemet infördes, kommer att gå under. I Amerika har man emellertid nu, sedan tullarne stigit till ett sådant belopp, att de icke varit behöfliga för statens öfriga ändamål, föreslagit sjöfartens upphjelpande genom premiering. Hos oss är sjöfarten ännu icke förstörd, men den hotar att blifva förstörd, om den icke genom nedsättning i de bördor, som hvila på densamma, eller på annat sätt, erhåller ersättning för de förluster den genom de nya tullarna måste lida. Detta är något, som jag velat påpeka i min motion, icke därför att man nu omedelbart skulle fatta beslut i en så viktig fråga; jag har velat fästa uppmärksamhet på saken för framtida motionärer eller till regeringens benägna åtgörande. En af våra näringar, som borde vara en af de viktigaste, är fiskerinäringen.

Sverige är, på en sträcka af ej mindre än 234 mil omgifvet af vatten och då man känner hafvets rikedom på fisk, ligger det nära till hands att fisket måste vara en af vårt lands allra naturligaste näringar. Inuti landet hafva vi tusende sjöar, hvilka fordom lemnade rikligt utbyte åt fiskaren, men hvilka för närvarande genom lättsinnig utrotning af fisken knappast lemna någonting. Hvad är väl då naturligare än att man söker uppmuntra denna viktiga näring genom bidrag af de medel, som inflyta genom tullarne till undervisning i fiskodling, till lån åt fiskarena, att skaffa sig tidsenlig utrustning, till lämpliga kommunikationer för fiskeriprodukternas afsättning inom landet med mera dylikt?

Jag har i min motion omnämmt hvilka betydliga bidrag utomlands lemnas till fiskerinäringen, men vill nu endast erinra om, att den norska budgeten år 1885 upptog för fiskeriets befrämjande icke mindre än 588,886 kronor.

Hvad göra vi i detta afseende? I det närmaste ingenting. Och dock skulle här, genom den rikedom på fisk, som finnes i hafvet och skulle kunna skapas i våra insjöar, inkomsterna på fisket kunna blifva ganska betydliga och fiskerinäringen sålunda blifva en af våra största och viktigaste näringar, en rikedomskälla, så väl för staten som den enskilde. Såsom ett bevis på hvad fisket kan inbringa, vill jag erinra om, hvad som äfven anföres i motionen, att de norska fiskerierna åren 1881—1885 inbringade 43 millioner kronor. Detta är 13 millioner mer än vår spanmålsutförsel och nästan lika mycket som vår bergshandtering inbringar från utlandet samt mer än tredjedelen af värdet af trävaruexporten.

Jag har, som nämnt, icke framställt dessa tankar för att Riksdagen omedelbart skulle fatta beslut i dessa ämnen, ty dertill äro frågorna allt för viktiga och dertill fordras mycket fullständiga utredningar, utan endast för att fästa uppmärksamhet på hvad som skulle kunna göras och borde göras för dessa viktiga näringar.

Det är äfven en annan fråga, som omedelbart sluter sig till det nu inslagna nya systemet, nemligen arbetareålderdomsförsäkringen. I Tyskland har, i samband med tullsystemets införande, en ålderdoms- och olycksfallsförsäkring ansetts böra införas. Då det är de mindre bemedlade klasserna, som jemförelsevis hårdast drabbas af

lifsmedelstullarne och tullförhöjningarna, är det äfven billigt att en del af de medel, som härigenom inflyta till statsverket, få återgå till dem i form af dylika försäkringar. Men äfven denna fråga är icke ännu utredd, den ligger för närvarande hos en komité, men jag har ansett att man redan nu, medan tider är, borde tänka på denna sak och möjligen bereda medel till realiserande af denna stora tanke.

Skulle de tullmedel, som nu inflyta och som af mig beräknats till omkring 12 millioner kronor, under nästkommande tider upptagas i budgeten, vore detta precis detsamma som att i en handvändning höja den med dessa 12 millioner, eller från 82 till 94 millioner. Och detta kan väl icke vara önskvärdt eller nyttigt.

Då statsutskottet, ehuru i mycket välvilliga ordalag, enhälligt afstyrkt min motion, är det icke att hoppas att den skall vinna Riksdagens bifall, men den torde nog återkomma. Jag skall därför icke göra något yrkande, men hoppas åtminstone, att framtida upplåning till jernvägsbyggnader och liknande ändamål icke må komma att ega rum, utan att i första rummet dertill må användas de inflytande tullmedlen.

Efter härmed slutad öfverläggning biföll kammaren hvad utskottet i det nu föredragna momentet hemställt.

Mom. b).

Bifölls.

Föredrogs å nyo statsutskottets den 2 och 3 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 58, med anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående inköp för statens räkning af Åkers krutbruk.

*Inköp för
statens räk-
ning af Åkers
krutbruk.*

Herr statsrådet, friherre Palmstierna: Utskottet har afstyrkt Kongl. Maj:ts proposition och dervid såsom skäl anført, att det kunde uppstå större kostnader än som nu blifvit angifna eller beräknade, äfvensom att frågan för närvarande icke vore fullt utredd. Jag tror att man möjligen kan tillägga ännu ett skäl, nemligen att propositionen framkommit något sent, hvarigenom utskottet icke haft tillfälle, att, såsom vanligen sker och som äfven antydes i den kongl. propositionen, der det heter "att de till ärendet hörande handlingar skola utskottet tillhandahållas", sätta sig in uti dessa handlingar.

Jag tror som nämndt att ett af skälen för afslag varit, att propositionen inkommit väl sent till Riksdagen. Orsaken åter dertill har varit, att generalfälttygmästaren haft att föra underhandlingar med administrationen af bruket för att få så billiga och förmånliga vilkor som möjligt, hvilket också lyckats. Detta gjorde att arméförvaltningens framställning till Kongl. Maj:t icke inkom förr än på påskaftonen. Det blef då fråga om, huru vida denna sak skulle inlemnas till innevarande års Riksdag eller icke. Då emellertid anbudet var så

*Inköp för
statens räk-
ning af Åkers
krutbruk.*
(Forts.)

fördelaktigt och detta kanske icke så länge står öppet, ansåg jag för min del, att frågan borde hänskjutas till Riksdagens afgörande. Jag får på grund deraf göra en utredning af saken, äfven om jag dermed upptager något af kammarens tid, och anhåller jag först att få framhålla de, om jag så må säga, teoretiska skälen, hvarför staten bör hafva någon egen kruttillverkning. Dessa skäl äro dels tekniska och dels ekonomiska. Hvad de förra beträffar har det gått temligen bra för sig, under den tid vi haft slätborrade vapen, att öfverlemna kruttillverkningen åt enskilda personer, ehuru vissa olägenheter varit dermed förenade, så att man icke varit fullt belåten med det svenska krutet i jemförelse med det af utländsk tillverkning. Det bästa krutet här har dock tillverkats vid Åkers krutbruk. Så länge man hade de runda kanonkulorna var detta krut användbart, men sedan man fick spetskulor på flere centner, som bakifrån skulle trängas igenom kanonen, behöfdes en så lång tid innan kulan kom framåt i kanonen, att kanonen sprängdes af det gamla krutet. Det fans nemligen ofta gastryck, som uppgick till 4,000 atmosferer. Det var därför nödvändigt att försöka få ett krut, som förbrann långsammare. Man måste då göra det mycket hårdare och grofkornigare. Då man sköt med refflade vapen, fann man äfven att det icke gick så bra som det borde gå och att detta berodde på krutet. Man fann det därför nödvändigt att få ett bättre och noggrannare tillverkad krut. Det gamla sättet att stöta det uti en mortel gick icke längre för sig, utan man måste anskaffa jernvalsar, som pulveriserade krutet och förenade de olika beståndsdelarne med hvarandra. Den gamla kolningen uti mila kunde icke heller användas utan man fick anskaffa plåt-cylindrar för detta ändamål. Detta har något så när lyckats hvad beträffar kanonernas krut, men angående krutet för handgevären är frågan ännu olöst, ty der har man andra pretentioner, krutet skall nemligen der förbrinna hastigt. Man har i detta afseende försökt på många olika sätt. I Österrike och Danmark har man komprimeradt krut, i England försökes bomullskrut, i Tyskland mest s. k. sågspån-krut och i Frankrike har man pikrin-krutet. Här i Sverige har man försökt med komprimerade laddningar och pikrin-krut.

Ett stort tillmötesgående har i denna sak visats å båda sidor, men att göra upp ett kontrakt med enskilda personer i afseende å obestämda försök är nästan omöjligt och blir för kronan mycket dyrare, och jag är öfvertygad om att ifall staten hade haft en egen kruttillverkning skulle detta snart förtjenats in.

Sedermera kommer svårigheten att sköta ett krutbruk. Det kan naturligtvis anställas en ingenjör, som förstode sig på maskinerna och som om han tillika är kemist, hade reda på de olika sprängämnen. Han måste dock äfven, för att fullt förstå huru krutet bör tillverkas, känna huru det verkar och dertföre hafva reda på icke allenast kanonen och gevärets konstruktion, utan ock den s. k. inre ballistiken, eller huru hastigheter och gastryck vexla under de tusendelar af sekunden under hvilka kulan går fram genom skjutvapnet. Många och storartade försök i denna väg hafva verkstälts. Beträffande t. ex. trycket har detta, ifrån att hafva varit omkring 4,000 atmosferer med

en projektilhastighet af 400 meter, genom krutets förändring nedgått till 2,000 atmosferer, men projektilhastigheten ändock ökats till 530 meter. Den, som skall sköta en sådan kruttillverkning, måste således hafva grundliga insigter uti detta ämne. Ett faktum är nu, att krutproberaren skött hela tillverkningen.

Detta är en mängd tekniska skäl, hvarför staten bör hafva kruttillverkningen. Sedan tillkomma de ekonomiska. Det står angifvet i den kongl. propositionen, att krutet i allmänhet betalas med 1 kr. 44 öre pr kilo. Vi hafva äfven krut, som betalas med 2 kronor och 2 kr. 25 öre, allt pr kilo. Enligt hvad räkenskaperna vid Åkers krutbruk under de sista tio åren utvisa, har krutet kostat endast 95 öre pr kilo; tillkommer sedan räntor, möjliga förluster och nya maskiner m. m. Jag tror att detta pris 95 öre är en ganska riktig siffra, ty den slår ungefär in med siffrorna i detta afseende från Norge och Preussen, der priset är 97 öre pr kilo, i Österrike der det kostar 77—86 öre pr kilo, i Frankrike der priset är 86—1,15 pr kilo. Sålunda borde kunna vinnas 40—50 öre pr kilo. När det så der tillverkas 20 à 30 tusen kilo pr år, representerar detta en summa af 15 à 20,000 kronor. Jag vill visst icke påstå att vinsten blir så stor, men någon förlust torde det i alla fall icke blifva. Det blir således icke några ekonomiska svårigheter med att köpa detta bruk, utan tvärt om skola fördelarne blifva ganska stora genom möjligheten af en ökad kruttillverkning. Vi hafva nemligen för litet krut. Krutanslaget är detsamma som det länge varit, men nu kräfva de ökade öfningarna mera krut. Man har visserligen, ehuru med stora olägenheter, kunnat reda sig med det gamla krutet till följd af gamla hushållningen, men man blefve snart tvungen att begära ett större anslag.

Vidare tillkommer, att ehuru Åkers krutbruk har under alla år varit i enskild persons hand och gått inom släkten, har det aldrig uppstått några svårigheter att komma öfverens med brukets egare. Köper staten icke nu detta bruk, är det meningen att genast söka bilda ett bolag för öfvertagande af kruttillverkningen, och kommer detta nya bolag icke att taga någon hänsyn till statens intressen, utan sätter sitt pris så högt som möjligt. Det andra krutbruket, Torsebro, söker naturligtvis att äfven höja sina pris så mycket som möjligt. Revisorerna af brukets räkenskaper hafva till och med yrkat på, att man skulle begära en högre tillverkningskostnad af staten. Får man sålunda tvenne bolag att göra med, och naturligen icke kan taga krutet utifrån, är det ganska svårt att säga hvad den rätta kostnaden på krutet skulle blifva, då staten icke sjelf tillverkar det, i synnerhet då bolaget har stora skulder och räntor på lånade penningar m. m. dyl. att amortera, och således behöfver allt det bidrag det kan erhålla. Det är icke heller meningen, att Torsebro skulle skadas genom köpet af Åkers krutbruk. Ty först och främst ligger det ju i statens intresse att hafva två krutbruk i fall det ena skulle springa i luften. Från Torsebro inkom för några dagar sedan ett memorial med hemställan om, att bruket, ifall staten köpte Åkers krutbruk, skulle fortfarande få behålla den tillverkning för artilleriets behof, som det

*Inköp för
statens räk-
ning af Åkers
krutbruk.
(Forts.)*

*Inköp för
statens räk-
ning af Åkers
krutbruk.
(Forts.)*

förut haft. Det har icke heller varit min mening annat än att Torsebro bruk skulle få behålla denna tillverkning.

Många hafva för öfrigt en bestämd motvilja mot allt hvad statsfabrik heter, och jag kan icke neka till, att jag i allmänhet delar denna åsigt, emedan en sådan anordning ofta, äfven med bästa vilja, blir för dyr. Men detta beror vanligen på omständigheter, som i detta fall icke böra förekomma. Så t. ex. blir ofta inköpet af rudimaterier för dyrt, därför att en officiel person icke förstår och icke heller för kontrollens skull har magt att tillräckligt följa med handelsverldens rörelser för att kunna göra inköpet i rätta ögonblicket. Men hvad här ifrågavarande rudimaterier beträffar, så köper staten redan salpeter och svafvel, och har i århundraden alltid varit skyldig att tillhandahålla krutbruken dem in natura. Hvad vidare kolen angår, så sker den kolning, som för detta ändamål behöfves, af alved, som växer på stället, der den också kolas. Således behöfva inga andra inköp här förekomma än af maskiner. Men i detta afseende har man endast få firmor att vända sig till, och dessa hafva sitt fasta pris.

Hvad förvaltningen beträffar, skulle den icke blifva dyr för staten, ty kronan måste i alla fall der hafva hela året en krutproberare anställd, hvilken leder och öfvervakar tillverkningen, och dertill skulle nu utses samma person, som förut haft detta uppdrag, likasom ock samma personal i öfrigt, som nu är förtrogen med detta arbete, skulle bibehållas.

I fråga om afsättningen har denna fabrik sin gifna kund. Kronan behöfver hvarje år ungefär lika mycket krut, och har hon då sin egen fabrik, så kan hon sjelf bestämma tillverkningen efter hvad behovet visar sig kräfva. Skulle det någon gång blifva en minskning i tillverkningen, så kan bristen lätt fyllas af hvad som tillverkas på det andra krutbruket, der äfven handelskrut beredes. På grund af dessa skäl har också artilleristyrelsen sett sig om efter en för kruttillverkning tjenlig plats. Men man har vetat, att Riksdagen icke vore böjd för saken både med hänsyn till svårigheten att just finna en fullt lämplig plats och i följd af de dryga kostnaderna, då en sådan plats icke kunde erhållas för mindre än omkring 150 à 180 tusen kronor. Härtill kom ock den omständigheten att man icke ville hafva tre krutbruk i Sverige, ty åtgången och behovet af krut äro hos oss för obetydliga. Men så erbjöds detta tillfälle för staten att köpa Åkers bruk, och har detta förslag omfattats och godkänts af krigsstyrelsen, ty det skulle bereda staten många väsentliga fördelar. Bland dessa kan räknas såsom en ganska vigtig den, att krutbruket är i full gång och dessutom eger en utmärkt stam af arbetare, hvilka äro vana vid och förtrogna med hithörande arbeten, hvartill kommer, att verkstäder och maskiner äro i godt skick, af hvilka sistnämnda äfven de dyrbara och moderna äro temligen nyss anskaffade, såsom valsar, presshus, polerhus och kolningscylindrar. — Der fins också riklig vattentillgång, som aldrig aftager äfven under långvarig torka och som gifver bruket värderik drifkraft.

Den första värderingen af de byggnader och inrättningar, som ansågos böra af staten öfvertagas, uppskattade dessa till 128,860 kronor. Drager man derifrån värdet af de byggnader, som icke skulle behövas etc., så blir summan 81,000 kronor. I köpet ingår ock ett stort vedupplag, som man för omkring 6 à 7 år på förhand hopsamlat för att hafva veden riktigt torr.

Jag medgifver, att när man ser den kongl. propositionen utan att hafva haft tillfälle att taga del af dertill hörande handlingar, saken kan förefalla temligen invecklad. Sjelfva egendomen består nemligen af fyra delar. Den första är hemmanet Rocksta, som tillhör kronan, och hvarest de flesta kruttillverkningsmaskiner samt arbetarebostäderna äro belägna. Der fins ock vattenkraft. Detta hemman har af staten upplåtits för evärdlig tid, så länge kruttillverkning der egde rum. Detta har gjort, att innehafvaren af egendomen utvidgat den genom köp af andra hemman. Dessa äro Åkerby n:o 1 och Broby n:o 2, vidare arrenderar han ett bredvidliggande hemman, nemligen Broby n:o 1, hvilket arrende utgår 1905. På denna vidsträckta egendom har man uppfört byggnader och anlagt skjutbanor och det är meningen att behålla dessa på somliga ställen till år 1905 och på andra till 50 år efter kontraktstidens slut. Skola nu dessa hemman skiftas, så vill naturligtvis bruksinnehafvaren hafva igen de penningar han nedlagt på de för krutbruket erforderliga byggnaderna, hvarför han i kontraktet anhållit, att kronan skulle år 1905 inlösa åt sig dessa byggnader, men denna lösesumma skulle icke få öfverstiga husens nuvarande värde, nemligen 20,000 kronor. Nu har statsutskottet fäst sig vid detta, oaktadt det icke blifvit af Kongl. Maj:t föreslaget, emedan Kongl. Maj:t ansett det vara lång tid innan dess, och att möjligen någon annan, som öfvertagit egendomen, skulle då vilja åt sig inlösa dessa hus. Emellertid har jag af administrationen erhållit en handling, som i detta hänseende medgifver den ändring, att dessa byggnader, som stå kvar på Rocksta, och som äro egarens af krutbruket tillhörighet, skola "så vidt och i den mån de finnas i behåll den tid fru Rönqvists och hennes rättsinnehafvares nyttjanderätt till Rocksta upphör, jemte öfriga intill den tiden af henne eller hennes rättsinnehafvare uppförda kvarvarande byggnader utan lösen tillfalla Kongl. Maj:t och kronan". Således skola de byggnader, som finnas, tillfalla kronan utan lösen. Det är möjligt, att en och annan byggnad under tiden tages bort. Men somliga kunna icke så lätt tagas bort såsom t. ex. qvarnen, som är af sten; dessutom behöfves en del byggnader för egendomens skötsel.

Regeringen anhåller nu icke att få liqvidera genast, derför att då skulle det bli fråga om ett rent och direkt anslag, utan anser, lika med generalfälttygmästaren och chefen för artilleriet, det vara lämpligare, att liqvidationstiden ställes på fyra år, och att liqviden utginge från det under fjerde hufvudtiteln uppförda förslagsanslaget till salpeteruppköp, hvarigenom denna liqvidation så småningom skulle försiggå utan att man ökade budgeten. Följden deraf blir naturligtvis den, att vi måste betala ränta under tiden, och man har begärt $4\frac{1}{2}$ procent. Man kan väl tycka, att detta är litet för mycket begärdt,

*Inköp för
statens räk-
ning af Åkers
krutbruk.
(Forts.)*

*Inköp för
statens räk-
ning af Åkers
krutbruk.*
(Forts.)

men meningen lär vara att få slut på administrationen, och att utan provision kunna placera statens förbindelser, och med hänsyn härtill har man icke ansett sig kunna begära mindre. Derjemte har administrationen, i händelse kronohemmanet Rocksta skulle åter utarrenderas efter 1905, förbehållit sig optionsrätt, och derom torde icke något kunna sägas, då denna rätt är införd på många andra ställen.

För öfrigt är med detta förslag ingalunda meningen att göra några tillbyggnader, ty det som finnes motsvarar behovet under flera år. Efter några år kommer ett valsverk att behövas, hvilket kostar omkring 12,000 kronor, men dertill erfordras intet anslag, utan medlen skola tagas af kruttillverkningsmedlen. Icke heller är det meningen att sätta den vid Åkers krutbruk anställda personalen på fast aföningsstat, utan att den, såsom förut, skall få sina arfvoden och tagas såsom vanliga tjenare utan någon pensionsrätt. Utgifterna härför skola äfven bestridas af kruttillverkningsmedlen.

På grund af hvad jag nu haft äran anföra; då detta gynsamma tillfälle icke står oss länge till buds utan i stället ett bolag bildas, som kan kosta oss dyrt; då man genom detta förslag bör få större säkerhet angående en vigtig del af vårt krutmateriel och då budgeten icke blir på något sätt särskildt betungad utan tvärt om en besparing åstadkommes, vågar jag vördsamt hemställa att kammaren behagade bifalla Kongl. Maj:ts proposition med den ändring att staten icke behöfver inlösa byggnaderna, och äfven med det förbehåll att någon pensionsrätt för den vid Åkers krutbruk anställda personalen icke medgifves.

Herr Tam m, Hugo: Då denna fråga inom statsutskottet förevar, uttalades visserligen mot sjelfva principen att staten skulle öfvertaga kruttillverkningen den vanliga invändningen, att staten icke bör befatta sig med någon industriel verksamhet. Men å andra sidan var det icke få, hvilka stälde sig på samma punkt som Kongl. Maj:t i detta hänseende och ansågo, att de skäl, som i den kongl. propositionen blifvit anförda, verkligen talade för att principen i föreliggande fall är riktig, hvarvid jag blott vill häntyda på de förhållanden, som nyss framstälts af herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet, nemligen höjda anspråk på krutets fysiska egenskaper, att det behöfs flera olika sorters krut för olika militärbehof, att krutförsök måste göras o. s. v. Oaktadt således något kompakt motstånd inom statsutskottet icke röntes deremot, att staten skulle sjelf bli kruttillverkare för sitt eget behof, så ansågos dock skälen för ett bifall till den kongl. propositionen, sådan denne förelåg, för närvarande icke sådan att utskottet kunde komma till annat resultat än som här är framställt i utskottets förslag, och jag skall nu litet närmare förklara dessa skäl.

Uti den kongl. propositionen upptages endast ett till siffran bestämmt belopp såsom inköpssumma nemligen 81,835 kronor. Men sedermera finner man en annan siffra tillkomma, nemligen för öfvertagande af åtskillig vid bruket upplagd ved m. m. 4,925 kronor, samt ytterligare dessa nyss omtalade 20,000 kronor, hvarmed husen på

Rocksta skulle år 1905 inlösas. Jag har med glädje hört, att detta villkor nu i sista dagarne fallit, men jag kan icke neka till, att just denna omständighet förefaller mig som ett bevis på, att statsutskottet ändå icke hade så orätt, då det ansett den ekonomiska sidan af förslaget icke hafva varit fullständigt utredd. Men utom dessa summor tillkommer ännu ett belopp, som skall tagas från förslagsanslagets medel, nemligen 5,833 kronor i räntor. Dessutom har nuvarande innehafvaren af Rocksta friår i 16 år af det nu utgående arrendet: för år 1,050 kronor, d. v. s. summa 16,800 kronor; det är sant att denna summa icke i sin helhet får räknas in i köpeskillingsliqviden, utan endast hälften deraf, emedan den andra hälften kan betraktas såsom hyra för de hus, hvilka innehafvaren afstår på sina egande hemman, men återstoden är dock en bestämd utgift. Dessutom är det tydligt framhållet, att en del af de hus, som för personalen behöfvas, stå på sådan mark, som icke är kronans tillhörighet, och kunna i bästa fall icke få disponeras längre än till år 1905; således måste vi åtminstone då vara beredda på att gifva ersättning för dessa hus. Så hägrar en annan utgift: det säges i den kongl. propositionen, att "åtskilliga af de verkstäder och maskiner, som i anseende till sin ålder inginge i slutsumman med mycket låga värden, det oaktadt befunne sig i fullt tidsenligt och brukbart skick"; jag tolkar detta så, att somliga hus icke äro i bästa skick, och att icke obetydliga förändringar och utgifter äfven i detta hänseende förestå. Allt detta är icke beräknadt, har icke kunnat närmare framställas, ehuru det tydligen framgår af den kongl. propositionen, och utskottet, som i allmänhet känner sig försigtigt, då det icke ser vägen klart framför sig, har därför ansett kostnadssumman så outredd, att det dragit sig för att tillstyrka förslaget, helst då så många små utgifter förekomma, hvilka, hopräknade, stiga till mycket högre summa än den uti den kongl. propositionen angifna, och hvilka säkert icke så långt skilja sig från det belopp, som Kongl. Maj:t ansett erforderligt för ett nytt och tidsenligt inrättadt krutbruk, nemligen 150,000 kronor.

Härtill kommer en annan olägenhet som Kongl. Maj:t sjelf uttalat, nemligen den att i händelse af krig, detta krutbruks läge ur militärisk synpunkt vore förkastligt såsom beläget i en provins, som vid inträffadt krig löpte fara att i främsta rummet angripas af fienden.

När således skillnaden är så ringa mellan det belopp, som erfordrades för ett nytt tidsenligt och fullgodt krutbruk, och det här föreliggande förslaget, när dessutom regeringen sjelf förklarar, att läget icke är godt, då är det väl mera skäl att realisera den tanken att lägga till något tiotusental kronor och låta uppföra ett krutbruk, som just i behofvets stund ligger på den lämpligaste platsen.

Såsom motiv för inköp af Åkers krutbruk har blifvit framhållet, att det skulle utgöra en ekonomisk fördel att medlen skola tagas af förslagsanslaget, och det kan i första hand så synas. Men i sjelfva verket innebär detta icke någon besparing alls för statskassan, ty allt öfverskott af sådana anslag ingår till statsverket, och då kunde ju medlen lika väl hafva tagits som extra anslag, hvarvid man hade öppet förklarar, att här vore fråga om en utgift, och jag är öfver-

*Inköp för
statens räk-
ning af Åkers
krutbruk.
(Forts.)*

*Inköp för
statens räk-
ning af Åkers
krutbruk.*
(Forts.)

tygad, att detta hade ledt till verklig besparing. Om så skett, be-
tviflar jag att man hade fått en framställning att *räntan* på köpe-
skillingen under flera år skall utgå af ett direkt anslag jemte utgifter
för ved och dylikt, hvartill så mycket mindre skäl synas föreligga,
när i den kongl. propositionen denna industri förklarar vara så lö-
nande, att den redan nu under icke normala förhållanden gifver om-
kring 17,000 kronor i årlig inkomst. Mig synes då, att räntan för
förevarande år och utgifterna för ved åtminstone icke behöft utgå af
särskildt beviljadt anslag, utan att de väl borde kunnat bekostas af
de inkomster, som denna industri inbringar.

På dessa grunder tror jag, att statsutskottet, trots den välvilja,
hvarmed det satt sig in i frågan, handlat rätt och välbetänkt, då det
icke ansett sig kunna för närvarande hemställa om bifall till Kongl.
Maj:ts förslag, och anhåller jag om bifall till statsutskottets förslag.

Friherre Leijonhufvud: Jag skall anhålla om bifall till Kongl.
Maj:ts förslag med de små modifikationer, som af herr statsrådet och
chefen för landtförvarsdepartementet blifvit framställda.

Efter den fullständiga redogörelse, som från statsrådsbanken i
denna fråga afgifvits, har jag icke mycket att tillägga. Riktig är den
anmärkningen att hvad som talade emot förslaget i statsutskottet, var
den omständigheten, att det kom in så sent. Den föregående talaren
har icke heller så alldeles orätt deruti, att utskottet icke fått åtskilliga frå-
gor besvarade af den kongl. propositionen. Dertill kommer ytterlig-
gare ett ledsamt skrifvel. I den kongl. propositionen står nemligen,
att räntan skulle betalas "från de olika förfallodagarne". Vid behand-
lingen inom utskottets afdelning ansåg man detta för en simpel affär,
då öfverskridande af förfallodagen icke ens kunde komma i fråga.
Meningen är i stället att räntan skall betalas från tillträdesdagen.
Man har nu fäst sig vid denna ränta om $4\frac{1}{2}$ procent såsom för dyr
för staten, som sjelf lånar upp penningar till betydliga belopp. För
min del, har jag dock icke lagt synnerlig vikt derpå, då summan
icke är dess större, dessutom, om Kongl. Maj:t skulle anse denna ränta
onödig, finnas tillgångar å förslagsanslaget att deraf utbetala hela
kapitalet och sålunda inbespara räntan. Man har talat om detta sal-
peteranslags storlek. Detta anslag har varierat, så att det för 5 år
sedan gått ned från 110,000 kronor till 60,000 kronor, och för när-
varande är anslagsbeloppet icke större än 50,000 kronor. Att det för
tillfället blifvit öfverskott beror derpå, att man tagit mindre inhemska
salpeter än förr. Kronan är nemligen skyldig köpa all den salpeter,
som tillverkats i Norr- och Vesterbottens län. Men på senare tiden
har norrländingen blifvit så förståndig, att han icke tillverkar sal-
peter utan i stället använder materialet till spillning för jordbruket. I
följd af den sålunda uppkomna minskade tillgången på inhemska sal-
peter köper kronan denna vara utifrån, hvarigenom utgifterna derför
blifvit betydligt mindre, då den svenska salpeteren kostade 34 kronor
centnern, men den utländska erhålles för 17, 19 à 21 kronor centnern.
Deraf förklarar tillgångarna i anslaget för salpeteruppköp. Men der-
till kommer, att vi lida en brist på krut af nyare sorten, uppgående

till omkring 142,000 kilogram, medan det gamla krutet icke duger till våra moderna vapen. Denna brist måste naturligtvis, såsom här också blifvit påpekadt, åter fyllas genom ökad tillverkning, utan att man därför på något sätt vill taga bort förtjensten för det andra krutbruket, Torsebro, der man i alla fall icke hinner tillverka mer än 36,000 kilogram, medan årliga behovet är 79,000 kilogram. Dessutom har Torsebro den fördelen, att det fins viss sorts krut, som endast der kommer att tillverkas. Detta krutbruk var en tid temligen illa anskrifvet i jämförelse med Åkers bruk, men det har nu tagit upp sig igen och är jemngodt med det senare.

*Inköp för
statens räk-
ning af Åkers
krutbruk.
(Forts.)*

Man har i statsutskottetäfvén fäst sig vid de 20,000 kronor, som skulle betalas 1905, men hvarom ingenting fins sagdt i Kongl. Maj:ts proposition, och på afdelningen ansåg man sig icke behöfva taga detta i betraktande. Såsom vi nu hört af herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet, hafva administratorerna afstått från denna lösesumma, så att vi således äro fria från allt bekymmer om den saken.

Vidare har man gjort den invändningen, att kronans tillverkning af krut skulle bli mycket dyr, då deraf skulle följa ökad personal, nya hus, verkstäder och maskiner. Men maskinerier och hus vid Åkers bruk äro i det skick, att de kunna användas, och då skulle det ju bli mycket dyrare att på ett annat ställe anlägga ett helt och hållet nytt krutbruk. Icke heller skulle förvaltningen fördyras genom inköpet af Åker, ty den person med tekniska insigter, som hittills ledt och öfvervakat tillverkningen, har varit en dertill kommenderad artilleriofficer, och han skulle fortfarande vara der, så att derutinnan skulle ingen förändring ske. Visserligen skulle dessutom en civil person der anställas såsom kamrerare för penningeuppbörden och redovisningen för det krut, som tillverkats, men derutöfver har man icke tänkt gå utan endast behålla qvar alla verkmästare och handverkare, emedan denna tillverkning är af sådan beskaffenhet att man endast kan använda folk med vana dervid.

Att anlägga ett nytt kruthus på annat ställe t. ex. i Vermeland, der det skulle ligga mera i skydd för ett fiendtligt anfall, skulle nog från rent militärisk synpunkt vara att föredraga. Men med hänsyn till Riksdagens obenägenhet för nya militäranläggningar har Kongl. Maj:t tvekat att för detta ändamål begära 150,000 kronor. I alla händelser har den invändning man här gjort deremot att kronan själf öfvertager kruttillverkningen för sitt eget behof, ingen vigt och betydelse.

På grund af dessa skäl tillåter jag mig föreslå att, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts proposition men med några modifikationer, Riksdagen ville besluta att Kongl. Maj:ts förevarande framställning på det sätt bifalles, att Riksdagen för inköp af Åkers krutbruk i Åkers socken af Södermanlands län samt inlösen af der befintliga kruttillverkningsmaterialier m. m. beviljar 92,592 kronor och deraf för år 1889 anvisar 21,960 kronor, dock under vilkor, att det beviljade beloppet skall utgå af det å riksstatens fjerde hufvudtitel uppförda förslagsanslag å 50,000 kronor till salpeteruppköp och

*Inköp för
statens räk-
ning af Åkers
krutbruk.*
(Forts.)

detta anslag icke får öfverskridas under något af de år, under hvilka liqvider i och för omförmälda inköp och inlösen skola af anslaget utgå; att kronan ej tillförbindes någon skyldighet att inlösa eller någon utgift för öfvertagande af de brukets nuvarande egare tillhöriga, å hemmanet Rocksta belägna byggnader och fasta inrättningar, som ej i kraft af öfverenskommelsen blifva kronans egendom; samt att personal ej får på sådant sätt vid krutbruket anställas, att deraf kan föranledas uppförande å stat af aflöning för densamma eller beredande åt personalen af med någon statsutgift förenad pensionsrätt.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr grefven och talmannen, att i afseende på föreliggande utlåtande yrkats dels bifall till hvad utskottet deri hemställt, dels ock att kammaren, med afslag å utskottets hemställan, skulle, i enlighet med friherre *Leijonhufvuds* förslag, på det sätt bifalla Kongl. Maj:ts förevarande framställning, att Riksdagen för inköp af Åkers krutbruk i Åkers socken af Södermanlands län samt inlösen af der befintliga kruttillverkningsmaterialier m. m. beviljar 92,592 kronor och deraf för år 1889 anvisar 21,960 kronor, dock under vilkor, att det beviljade beloppet skall utgå af det å riksstatens fjerde hufvudtitel uppförda förslagsanslag å 50,000 kronor till salpeteruppköp och detta anslag icke får öfverskridas under något af de år, under hvilka liqvider i och för omförmälda inköp och inlösen skola af anslaget utgå; att kronan ej tillförbindes någon skyldighet att inlösa eller någon utgift för öfvertagande af de brukets nuvarande egare tillhöriga, å hemmanet Rocksta belägna byggnader och fasta inrättningar, som ej i kraft af öfverenskommelsen blifva kronans egendom; samt att personal ej får på sådant sätt vid krutbruket anställas, att deraf kan föranledas uppförande å stat af aflöning för densamma eller beredande åt personalen af med någon statsutgift förenad pensionsrätt.

Härefter gjorde herr grefven och talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden samt förklarade sig anse propositionen på antagande af friherre *Leijonhufvuds* förslag vara med öfvervägande ja besvarad.

Herr *Tamm, Hugo*, begärde votering, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition af följande lydelse:

Den, som bifaller statsutskottets utlåtande n:o 58, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, afslår kammaren utskottets hemställan och antager det af friherre *Leijonhufvud* framställda förslag i ämnet.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 31;
Nej — 60.

Föredrogs å nyo och godkändes lagutskottets den 2 och 3 innevarande maj bordlagda memorial n:o 46, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut angående 1 och 2 punkterna i utskottets utlåtande n:o 43, öfver väckta motioner om ändringar i förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862.

Föredrogs å nyo och lades till handlingarna statsutskottets den 4 och 5 i denna månad bordlagda memorial n:o 60, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut angående Kongl. Maj:ts proposition i fråga om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar.

Föredrogs å nyo och bifölls bevillningsutskottets den 4 och 5 i denna månad bordlagda betänkande n:o 15, angående stämpelafgiften.

Justerades fyra protokollsutdrag för detta sammanträde, hvarefter kammaren åtskildes kl. 2,18 e. m.

In fidem
A. von Krusenstjerna.

Måndagen den 7 Maj, e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 7 e. m.

Efter föredragning af ett från Andra Kammaren ankommet protokollsutdrag, n:o 250, med delgifning af nämnda kammares beslut öfver dess tillfälliga utskotts utlåtande n:o 34, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om undersökning af svenska sjöfartsnäringens tillstånd och framläggande af förslag till nämnda närings understöd, beslöt Första Kammaren, på hemställan af herr *vice talmannen*, att hänvisa detta ärende till sitt tillfälliga utskott n:o 1.

Upplästes ett från Andra Kammaren ankommet protokollsutdrag, n:o 248, af innehåll att, efter föredragning af Första Kammares protokollsutdrag n:o 208, innefattande delgifning af sistnämnda kammares beslut öfver dess tillfälliga utskotts utlåtande n:o 17, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om ändring i förordningen den 7 december 1883 i fråga om lösen för gravationsbevis, Andra Kammaren beslutat icke biträda Första Kammares utan vidhålla sitt förra beslut i ämnet, samt att vid sådant förhållande, jemlikt 63 § 3 mom. riksdagsordningen, ärendet till Första Kammaren återlemnats till förnyad ompröfning.

Detta protokollsutdrag blef på begäran bordlagdt.

Anmälades och bordlades bevillningsutskottets betänkande n:o 18, angående beräkning af vissa bevillningar för år 1889.

Justerades ett protokollsutdrag för detta sammanträde.

Anmäldes och bordlades statsutskottets memorial n:o 61, med förslag till voteringspropositioner i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande de kongl. teatrarne.

På framställning af herr grefven och talmannen beslöts, att de under dagens lopp första gången bordlagda ärendena skulle sättas främst på föredragningslistan till nästa sammanträde.

Kammaren åtskildes kl. 7,13 e. m.

In fidem
A. von Krusenstjerna.

Tisdagen den 8 Maj.

Kammaren sammanträdde kl. 1,30 e. m.

Justerades protokollet för den 1 i denna månad.

Anmälades och bordlades Första Kammarens tillfälliga utskotts utlåtande n:o 22, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t i fråga om utgifvande af en statstidning för legala tillkännagifvanden m. m.

Upplästes och godkändes bevillningsutskottets förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen:

N:o 55, angående villkoren för försäljning af bränvin; och

N:o 56, angående ännu oafgjorda delar af tullbevillningen.

Efter föredragning af statsutskottets under gårdagen bordlagda memorial n:o 61, med förslag till voteringspropositioner i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande de kongl. teatrarne, godkändes de föreslagna voteringspropositionerna.

Föredrogos, men bordlades å nyo, på flere ledamöters begäran, följande, nästlidne dag bordlagda ärenden, nemligen: bevillningsutskottets betänkanden n:is 17 och 18, Första Kammarens tillfälliga utskotts utlåtande n:o 21 samt från Andra Kammaren ankomna protokollsutdraget n:o 248.

Föredrogos ånyo och bifölls bevillningsutskottets den 5 och 7 i denna månad bordlagda betänkande n:o 16, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om ändring af 47 § i gällande tullstadga.

Föredrogs änyo och bifölls Första Kammarens tillfälliga utskotts den 5 och 7 innevarande maj bordlagda utlåtande n:o 19, angående ändring af gällande stadganden rörande grunderna och sättet för markegångsprisens bestämmande.

Efter förnyad föredragning af Första Kammarens tillfälliga utskotts den 5 och 7 i denna månad bordlagda betänkande n:o 20, i anledning af väckt förslag om åtgärder för ett bättre handhavande af offentliga arkiv, biföll kammaren hvad utskottet i nämnda betänkande hemställt;

och skulle jemlikt stadgandet i 3 mom. af 63 § riksdagsordningen detta beslut genom utdrag af protokollet delgifvas medkammaren.

Herr grefven och talmannen tillkännagaf, att enligt en med Andra Kammarens talman träffad öfverenskommelse omröstningar jemlikt 65 § riksdagsordningen öfver de denna dag godkända voteringspropositionerna skulle anställas vid kamrarnes sammanträden under morgondagen.

Upplästes och godkändes ett uppsatt förslag till kammarens skrivelse till Konungen med anmälan om ledigheter inom kammaren, hvilka skola innan nästa lagtima riksdag genom val fyllas.

Anmälades och bordlades statsutskottets memorial n:o 62, med förslag till voteringsproposition i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut i fråga om Kongl. Maj:ts proposition angående inköp för statens räkning af Åkers krutbruk.

På framställning af herr grefven och talmannen beslöts, att på föredragningslistan till nästa sammanträde skulle bland utskotts-betänkandena sättas främst de, som denna dag bordlagts första gången.

Justerades fem protokollutdrag för detta sammanträde, hvarefter kammaren åtskildes kl. 1,51 e. m.

In fidem
A. von Krusenstjerna.
